

Wilhelm II – tysk keiser med neurologiske funksjonsvansker

Michael 2018; 15: Supplement 22, 116–21.

Keiser Wilhelm II (1888–1918) av Tyskland var trolig sin samtids mektigste enkeltperson. Som følge av fødselskomplikasjoner ble han lammet i venstre arm. Han ble massivt eksponert for kloroform og kan ha hatt fødselsasfyksi. Han hadde dessuten, sett med vår tids øyne, sannsynligvis en meget traumatisk barndom og skolegang, og han ble avvist av sin mor. Livet gjennom hadde han en funksjonelt ubrukelig arm og sannsynligvis både selvreguleringsvansker og konsentrasjonssvikt. Han kan ha hatt det vi i dag kaller «Attention Deficit/Hyperactivity Disorder» (ADHD) i tillegg til sin plexus brachialis-skade (en «Erbs paralyse»). Disse neurologiske tilstandene, sammen med en oppvekst preget av streng disiplinering og vanskelige familierelasjoner har trolig hatt en avgjørende betydning for hans senere karakterutvikling og funksjonsnivå. Wilhelms samlede psykologiske funksjonsvansker kan ha spilt en viktig rolle for det militariserte politiske forløp som utviklet seg til første verdenskrig.

Keiser Wilhelm II (1888–1918) fascinerer fremdeles. Dette reflekteres i stadig nye biografier og artikler om ham. «Le Kaiser» eller «The Kaiser» er fremdeles godt stoff, ikke minst som utgangspunkt for nevrolitterære spekulasjoner. Spørsmålet om nevropsykiatriske tilstander hos personer med mye makt er evig aktuelt. Få ledere er blitt så nådeløst karikert og ledd av både i sin samtid og i ettertiden som Keiser Wilhelm II av Tyskland (1). Han vil for alltid assosieres til tysk militarisme, neo-absolutisme eller enevælde, germansk ekspansjonisme og selvfølgelig til katastrofen 1. verdenskrig. Det er lite morsomt eller underholdende ved dette, selv ikke med 100 års avstand til begivenhetene. På den annen side, hvis man kan se bort fra grusomheter han bar en vesentlig del av ansvaret for, må det være tillatt å se på personen Wilhelm og få lov til å kommentere andre, mindre alvorlige trekk ved ham. For en nevrolog er det nærliggende å spekulere i om nevro-

logisk sykdom kan ha vært avgjørende for utformingen av hans personlighet. Kan nevrologisk sykdom og utviklingsforstyrrelse ha hatt betydning for den ulykksalige politiske utvikling og blodbadet som fant sted i Europa for vel hundre år siden? Jeg mener at det spørsmålet bør kunne stilles.

Skandaler og blundere

Keiser Wilhelm II var pompøs inntil det absurde, kulturkonservativ med legendarisk avsmak for alt moderne innen europeisk kunst. Han spilte for eksempel en rolle da Edvard Munch (1863–1944) sin utstilling i Berlins Verein Berliner Künstler i 1892 ble stengt etter bare en uke og bidro til en veritabel «succés de scandale» (2). Da Richard Strauss (1864–1949) opera «Salome» skulle fremføres i Berlin utgikk det fra slottet en alternativ slutt på handlingen hvor den perverse Salome angrer seg, døperen Johannes beholder hodet og hun selv livet. Alternativet møtte liten begeistring og fremføringen måtte legges til Dresden (3). Heller ingen dårlig reklame i samtiden. Wilhelm II var også selv etter datidens retorikk blant de europeiske statsoverhoder uovertruffen i sin evne til diplomatiske blundere og siteres fremdeles til stor underholdning for leg og lærd (3). Hans forfengelighet og svakhet for uniformer var selv for militæret lattervekkende. Under noe tvil kan vi kanskje til og med tillate oss å smile av hans forkjærlighet for Norge og den mastodontiske gave «Fritjof den frøkne» ved Vangsvik.

Fødselsskade og nevrologisk sykdom?

Wilhelms familieforhold var spesielle og hans skolegang var neppe egnet for at en sunn sjel i et sunt legeme skulle kunne utvikle seg. Wilhelms mor, Victoria (1840–1901), skal ha vært handlekraftig, bisk og autoritær og fikk ikke uten grunn tilnavnet «keiserinne Frederick» (etter sin mann Frederick III (1831–1888) (4). Hun var datter av erkebritiske dronning Victoria (1819–1901) og selv om hun ble tysk keiserinne, livet gjennom sterkt bevisst sin overlegne britiske bakgrunn. Da hun i 1859 skulle føde sitt første barn, innkalte hun således engelske leger til å gi obstetrisk bistand. De brakte med seg det nye vidundermiddelet kloroform som helt nylig i England var forsøkt som analgesi ved fødsler. Da kronprinsessen skulle føde ble hun derfor tungt sedert med kloroform. Og siden hun var av kongelig byrd skulle hennes «private parts» eksponeres så lite som mulig. Hun fødte faktisk under skjorter og tøy. Fødselshjelperne merket likevel etter en tid at noe gikk galt. Fremdriften stoppet opp, kronprinsessen sov riktig godt og barnet var i livsfare. Legene besluttet å gripe det de fikk tak i, som viste seg å være en arm, og dro av all kraft. Barnet kom ut. Det virket først dødt, men til legenes lettelse kunne det etter noe stimulering trekke pusten. Gleden over det

levendefødte barn skulle snart dempes da det etter kort tid skulle vise seg at det hadde en paretisk venstre arm. Tronarvingen hadde fått en fødsels-skade i form av en plexus brachialisskade, en «Erbs paralyse».

En ubrukelig og hypotrofisk venstre arm

Livet gjennom skulle Wilhelm slite med en ubrukelig og hypotrofisk venstre arm. Keiseren kunne ikke kle seg selv, han kunne ikke skjære opp sin egen mat og ... mest alvorlig for arvingen til det tyske keiserrike: han kunne nesten ikke sitte på en hest. I sin selvbiografi skriver han «Min mor kunne ikke bære tanken på at arvingen til tronen ikke skulle kunne ride» og hans forhold til sin mor var legendarisk dårlig: «Surely few mothers can have been as relentless in criticising their children for not having measured up to exalted expectations» (5). Han var etter datidens holdninger en krøpling, noe som var en skam. Wilhelms bestemor, dronning Victoria av England refset datteren sin for ikke å vise sin sønn elementær moderlighet. Da Wilhelms far Keiser Frederick III døde, beordret han politiransaking av enkekeiserinnens gemakker og autopsi av sin far under mistanke om høyforæderi! Moren ble bortvist fra Berlin. Den kjærligheten han aldri fikk for sin mor, følte han imidlertid for sin bestemor Victoria som faktisk døde i hans armer.

Wilhelm ble utsatt for hva man i dag uten å nøle vil kalle grov barne-mishandling. Det er i dag vanskelig å forstå hva han faktisk måtte gjennomgå i tidlig barndom. For å få liv i hans venstre arm ble han eksempelvis utsatt for «elektroterapi» i form av støt i armen. Det var smertefullt, men en stund mente man at det virket fordi det fikk armen til å bevege seg. Han fikk også «animalske bad», som bestod i at avlivet småvilt ble pakket rundt armen hans for at animalsk kraft skulle gå over i den. Dette må ha vært skremmende for et barn. Han fikk også høyre arm bundet hardt inntil kroppen for at han skulle tvinges til å bruke den venstre osv. Han ble gang på gang tvunget opp på en hesterygg og falt like sikkert ned hver eneste gang. Bedre ble det ikke da hans skolegang ble betrodd Georg Hinzpeter (1827–1907) en protestantisk prøysser som sverget til hard disiplin, fysisk aktivitet og avviste enhver form for ettergivenhet. Etter åtte års pedagogikk gav han følgende karakteristikk av Wilhelm: «han er ikke veldig intelligent, men han husker godt. På den annen side tror han at han forstår seg på alt». Han mente Wilhelm ville egne seg som industriarbeider («Maschinensclosser»). Wilhelm selv sa til sin kanskje eneste virkelige venn i livet Philipp zu Eulenburg (1847–1921) at han aldri fikk et eneste anerkjennende ord fra sin lærer. Keiserens barndom må ha vært et martyrium.

Urolig og impulsiv

Flere biografer omtaler at han var urolig og impulsiv som barn, han fikk tidlig tilnavnet «Wilhelm der heftige». Han for rundt i de keiserlige gemakker og sparket ball så vinduene føyk, han var impulsiv og han kunne bli veldig sint. Han skal ha hatt liten konsentrasjonsevne og karakterene skolen hadde mot til å gi ham ved avsluttende videregående (Abitur) kunne neppe vært dårligere for en keiserlig tronarving: «Befriedigend!» (tilfredsstillende). Mye tyder på at han generelt viste liten kritisk evne og han kunne oppføre seg svært sjofelt overfor besvangrede elskerinner m.m. Hans britiske slektninger gjorde narr av ham og hans onkel The Prince of Wales sa «William lacks the feelings and usages of a gentleman» (6). *Wilhelm* kom til å ha et hat- kjærlighetsforhold til alt som var engelsk livet ut.

Også som voksen mann og keiser var han impulsiv inntil det punkt at han dummet ut hele det tyske rike og kunne skape diplomatiske bølger. Eksempelvis sa han: «Dypt inn i den dypeste jungel skal alle kjenne den tyske keisers stemme». Det ble også sagt at når hans utenrikspolitikk var preget av liten dømmekraft og kunnskap, svarte det til hans natur: «frem og tilbake, fra venstre til høyre, fra svart til hvitt», han fikk tilnavnet «Wilhelm der Plötzliche». Generalfeltmarskalk von Moltke (1800–1891) sa alt i 1890 at «der junge Herr wird uns noch vor manches Rätsel stellen» (den unge mannen vil nok stille oss overfor flere gåter). *Wilhelms* ambivalens i 1914 etter at han stormunnet hadde gitt Østerrike «blancofullmakt» til å gå i gang med krigshandlinger, det som ble til første verdenskrig, og hans telegrammer til den russiske tsar og engelske konge kvelden før utbruddet er vel kjent (7). Han skal ha bedt hærledelsen om å tilbakekalle soldatene. Men da hadde toget bokstavelig talt gått. Når det gjelder hans generelle dømmekraft kan kanskje hans ord etter at han hadde overrakt den groteske statuen av «Frithjof den frøkne» til Kong Haakon i 1913 være en illustrasjon: «Wer weiss, ob nicht meine Rede einen Wendepunkt in der Weltgeschichte bedeutet?» (hvem vet om ikke min tale betyr et vendepunkt i verdenshistorien?).

For rettferdighets skyld må det nevnes at ettertidens syn på *Wilhelm* er svært variert. Noen mener han var en intelligent og begavet mann, men at han hadde dårlige rådgivere og virket i en tid som er vanskelig å bedømme rettferdig for ettertiden. At det er urettferdig å legge hele skylden for første verdenskrig på hans skuldre er for øvrig det vanlige syn fra faghistorisk hold.

Nevrologiske vurderinger

Han fikk en omfattende skade av nervefletningen plexus brachialis ved fødselen. Senere skulle dette diagnostiseres som en såkalt «Erbs paralyse».

Muligens har dette handikap, og ikke minst også den «behandling» han ble utsatt for i barneårene, bidratt til at han ubevisst har kompensert gjennom en voldsom mandig militarisme for å bli godtatt. Han omgav seg livet gjennom nesten utelukkende med militære. Han opprettet militære grader og stillinger som ingen før ham, hans opptatthet av uniformdetaljer var farsepreget endog for hans egne militærskreddere. Han kan ha hatt mindreverdsfølelse og søkt kompensasjon i et fellesskap av militære. Han fikk imidlertid aldri deres fulle respekt. De mumlet om Wilhelms «Soldatenspielerei», og hans egen militærkabinetsjef Lyncker uttalte «Der Kaiser ist gross in Worten aber schlapp in Taten» (Keiseren er stor i ord, men «slapp» i handling) (8). Hans avblåsning av militærmanøvre hvis det kom regn ble møtt med ironi, fortvilelse og sinne blant hans generaler.

Hva med tilnavnet «der heftige», altså den heftige, impulsive, voldsomme. Og hva med hans angivelige konsentrasjonsvansker, impulsivitet og uomtvistelige dårlige attest fra sin privatlærer? Vi vet i dag at kloroform er svært nevrotoksisk. Det er ikke i bruk i obstetrisk medisin blant annet fordi det kan gi barnet sentralnervøse skader. Han kan også ha hatt asfyksi under fødselen. Vi vet at diffuse hjerneskader og oksygenbrist perinatalt kan disponere for både redusert kognisjon og uro, det man i dag kaller F 90 Forstyrrelse av aktivitet og oppmerksomhet, bedre kjent som «Attention Deficit/ Hyperactivity Disorder» (ADHD). Kan Wilhelm II ha hatt dette? At han hadde selvregulerings- og konsentrasjonsvansker også inn i voksenalder virker sannsynlig.

Wilhelm II levde de siste år av sitt liv i eksil i Nederland fra 1918 til 1941. Han var bitter og skyldte blant annet på at det tyske folk var blitt «egget og villedet av Judas stamme». Han skrev i et brev til Pouitney Bigelow 15.8.1927 at «presse, jøder og mygg var en pest menneskeheten måtte fri seg fra ved gass». Dømmekraften var ikke nødvendigvis blitt bedre selv om han fikk god tid til å tenke seg om.

Slik jeg ser det er det mulig at både perifer- og sentralnervøse utviklingsdefekter hos verdens mektigste person i sin samtid, var avgjørende for hans utvikling og personlighet og derved kan ha bidratt til det som til slutt førte Europa ut i verdenshistoriens største katastrofe til da, den første verdenskrig. Uansett forutsetninger, nevrologiske og psykososiale, kan man lett slutte seg til Winston Churchills (1874–1965) ord: «Truth is that no human being should ever have been placed in such a position (as William)». Churchill mente også at historieskrivningen i barmhjertighetens navn burde frita Wilhelm for å ha planlagt den katastrofen som rammet Europa (9). Begge deler er utvilsomt sant. Eneveldig makt var ikke sunt hverken for datidens keisere eller nutidens amerikanske presidenter. Spesielt hvis det skulle være

noe avvikende i disses nevrologiske forutsetninger eller personlighetsutforming.

Hva ville ha skjedd med Wilhelm i dag?

Vi får tro at han tidlig ville ha kommet til nevrologisk og psykiatrisk diagnostikk og kanskje fått diagnosen ADHD. Han ville også ha fått en mer humant tilrettelagt pedagogikk og et tverrfaglig oppfølgingstilbud fra helse-tjenesten. Det kunne ha vist seg å være en historisk god investering.

Litteratur

1. Pollner C, Gupta OD. Die bizarrsten Zitate von Kaiser Wilhelm II. *Süddeutsche Zeitung, Magazin*, 2009.
2. Carl KH. *German Painting*. Franz Dulberg. https://www.probook.co.il/product-9781906981952-German_Painting.aspx
3. Kater MH. *Weimar: From Enlightenment to the Present*. New Haven: Yale University Press, 2014.
4. Herre F. *Kaiserin Friedrich – Victoria, eine Engländerin in Deutschland*. Stuttgart: Hohenheim Verlag, 2006
5. MacDonogh G. *The last Kaiser. William the Impetuous*. London: Weidenfeld & Nicholson, 2000.
6. St. Aubyn G. *Edward VII, Prince and King*. New York, Atheneum, 1979.
7. Buchanan PJ. *Churchill, Hitler and «The unnecessary War»*. New York: Crown Publications, 2008.
8. von Spitzemberg H. *Das Tagebuch der Baronin Spitzemberg*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht 1989.
9. Churchill W. *Great Contemporaries. The Ex-Kaiser*. London: The Reprint Society, 1941.

Nils Olav Aanonsen
Avdeling for nevrohabilitering
Oslo universitetssykehus
NILAAN@ous-hf.no